DIN LUPTA OPINIEI PUBLICE ROMÂNEȘTI ÎMPOTRIVA CONSTITUIRII DUALISMULUI AUSTRO-UNGAR (1866—1868)

DE

V. RUSSU

Înfrîngerile militare suferite de Austria în 1859 și 1866, greutățile politice cauzate de opoziția maghiară și de mișcările naționalităților, precum și grava criză financiară în care se zbătea această țară, au impus cercurilor conducătoare de la Viena căutarea unor noi forme de organizare pentru salvarea integrității imperiului. Acestea sînt cauzele esențiale, care au dus, în 1867, la instituirea regimului dualist, bazat pe înțelegerea dintre clasele conducătoare austro-ungare.

Dualismul austro-ungar a constituit, în esență, o rezolvare antidemocratică a problemelor imperiului habsburgic, ceea ce a conferit soluției adoptate un profund caracter reacționar [1].

Ascuțișul reacționar al dualismului era îndreptat în primul rînd împotriva naționalităților [2], ceea ce explică cu ușurință valul de nemulțumiri și proteste care le-a cuprins pe acestea în perioada perfectării compromisului dintre clasele stăpînitoare maghiare și austriece.

Naționalitățile din imperiul habsburgic — cehii, slavii de sud, polonezii, românii etc. — au dezaprobat dualismul în totalitatea sa [3], întrucît toate și-au dat seama că nu era vorba numai de o simplă schimbare a sistemului de organizare a imperiului habsburgic. Pentru aceste naționalități, care formau majoritatea populației imperiului, încheierea compromisului de la 1867 era deosebit de periculoasă deoarece le amenința însăși ființa națională.

---

[1] P. Hanak, *Probleme der Krise des Dualismus am Ende des 19. Jahrhunderts*, în Studia Historica, 51, Budapest 1961, p. 342, 343, 347.

[2] Astfel, G. Bariț a subliniat că principala condiție pentru încheierea dualismului a fost aceea ca „naționalitățile să fie trantite la parete" (Georgiu Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani din urmă*, vol. III, Sibiu, 1891, p. 393).

[3] P. Hanak, *op. cit.*, p. 345.

Ca atare, în fața lor s-a pus în mod imperios problema existenței naționale amenințată de politica de desnaționalizare promovată de cercurile conducătoare de la Viena și Budapesta. Naționalitățile din dubla monarhie aveau interese proprii și țeluri, în perspectivă, cu totul contrarii celor urmărite de clasele conducătoare austro-ungare. Aceasta explică de ce ele au respins, de la început, cu indignare și hotărîre odiosul dualism [4].

Lupta naționalităților, care constituie trăsătura caracteristică a istoriei Austro-Ungariei din perioada dualismului [5], a îmbrăcat forme extrem de variate. Presa, tribuna parlamentară, memoriile, întrunirile, petițiile etc., sînt numai cîteva din formele de luptă utilizate în această perioadă.

În cadrul luptei purtate de naționalități împotriva dualismului, acțiunile desfășurate de românii din Transilvania, puternic sprijiniți de frații lor din vechea Românie, ocupă un loc de primă importanță. Lupta românilor din Transilvania face parte integrantă din mișcarea naționalităților din imperiu, dar, în același timp, ea se încadrează organic în lupta dusă împotriva dualismului de întregul popor român.

Tranzacțiile dintre clasele dominante austriece și maghiare au trezit de la început o puternică îngrijorare în rîndurile românilor din Transilvania, care se vedeau direct amenințați în existența lor națională, în năzuințele și proiectele lor de viitor [6]. Românii de pe ambele versante ale Carpaților au acordat o atenție deosebită compromisului austro-ungar deoarece noul regim politic afecta într-un grad foarte înalt interesele majore ale întregii națiuni.

Preocuparea era firească deoarece se știe, clasele dominante maghiare, conducîndu-se după teoria de esență feudală a națiunii politice unitare se străduiau să formeze, prin desnaționalizare forțată, o națiune ungară omogenă și un stat unitar maghiar [7]. Această ficțiune anistorică a națiunii politice unitare, era ridicată de clasele

---

[4] G. Fran Zwitter, *Les problèmes nationaux dans la monarchie des Habsburg*, Beograd, 1960, p. 96—112, Henri Hauser ș.a., *De liberalisme à l'imperialisme*, Paris 1964, p. 91—92.

[5] Un istoric francez consideră că „istoria Austro-Ungariei după 1867 este aceea a revoltei naționalităților care își cereau drepturile lor istorice" (Jacques Droz, *Historie de l'Autriche*, Paris 1954, p. 90).

[6] S. Retegan, *Atitudinea burgheziei române din Transilvania față de dieta din 1865*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai", series Historia, fasc. 2, 1966, p. 104—105. În cuvîntul de apărare, rostit de Al. Roman cu prilejul procesului de presă intentat de guvernul maghiar în 1868, se sublinia că dualismul periclita „dezvoltarea și prin urmare esistintia nostra națiunală") (Cf. „Federațiunea", I. nr. 179 din 11/23 decembrie 1868, p. 707). Același lucru se sublinia și într-o corespondență din Transilvania (Cf. „Românul", XI, 7 februarie 1867, p. 102).

[7] Eugen Brote, *Un memoriu politic. Cestiunea românească în Transilvania și Ungaria*, Buc., 1895, p. 74.

conducătoare maghiare, fără deosebire de partid, la rangul de credință universală, de dogmă inatacabilă [8].

Această teorie reacționară, care va sta la baza politicii guvernelor de la Budapesta în toată perioada dualismului, era echivalentă cu refuzul recunoașterii existenței altor naționalități, cu desființarea oricărei autonomii și limitarea folosirii limbilor nemaghiare numai la treburile strict locale [9].

De aceea, nu încăpea nici o îndoială că instituirea dualismului austro-ungar afecta într-un grad foarte înalt interesele majore ale națiunii române în totalitatea sa. Este îndeobște cunoscut că, în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, și mai ales după constituirea statului național, năzuința spre unitatea deplină a românilor devenise deosebit de puternică. Or, constituirea dualismului austro-ungar devenea, de acum înainte, principala piedică în calea realizării acestui mare deziderat național. Desăvîrșirea unității naționale, necesitate istorică obiectivă, era dorită de toți românii, ceea ce ne permite să înțelegem de ce lupta împotriva sistemului dualist a găsit un larg ecou în toate clasele și păturile sociale.

Ideea unității depline pătrunsese adînc în conștiința poporului român ceea ce explică de ce, în anii 1866—1868, pe ambele versante ale Carpaților, a apărut un larg curent de opinie publică îndreptat împotriva dualismului austro-ungar, care căuta să împiedice realizarea acestui deziderat.

Idealurile de care a fost animată opinia publică românească și-au găsit o strălucită expresie în paginile publicate de cei mai înaintați reprezentanți ai săi din acea perioadă, cum ar fi Bogdan Petriceicu Hasdeu, C. A. Rosetti, George Barit, Alexandru Roman, Vasile Maniu, Iacob Mureșanu ș.a., care și-au pus întreaga lor ființă în slujba realizării marilor deziderate naționale.

Un rol deosebit de important în lupta împotriva dualismului, precum și în afirmarea năzuințelor spre unitate și independență, i-a revenit presei românești, care poate fi considerată o adevărată tribună de luptă în această perioadă. Ziare ca „Românul", „Federațiunea", „Gazeta Transilvaniei", au adunat în jurul lor pe cei mai buni reprezentanți ai opiniei publice românești, care nu au precupețit nici un efort pentru apărarea intereselor majore ale poporului român.

Răspîndirea și influența ziarelor, precum și adeziunea unor pături largi la ideile promovate de ele ne dau dreptul să susținem că, pentru perioada respectivă, presa constituie principala sursă documentară pentru studierea reacției opiniei publice românești față de încheierea compromisului de la 1867. Din aceste motive, în comunicarea de față am acordat o atenție deosebită materialelor publicate în ziarele

---

8 P. Hanak, *op. cit.*, p. 345.
9 *Ibidem.*

menţionate, fără a ne opri, desigur, numai asupra lor. Pentru realizarea unei imagini cît mai complete posibil, în legătură cu această problemă, am făcut apel şi la informaţiile cuprinse în dezbaterile parlamentare, memoriile şi broşurile contemporane, precum şi la interesantele materiale existente în arhivele din Cluj şi Bucureşti.

Din materialele cercetate se desprinde comunitatea de idei şi aspiraţii ale românilor din toate teritoriile, atitudinea lor comună faţă de problemele pe care le-a ridicat compromisul de la 1867, ceea ce ne permite, după părerea noastră, să includem în noţiunea de opinie publică românească toate manifestările care au avut loc în această perioadă pe ambele părţi ale Carpaţilor. Evident formele de manifestare au variat în funcţie de loc şi condiţii, dar, în ultimă instanţă, toate urmăreau aceeaşi finalitate, acelaşi scop.

Problema este complexă şi dificilă şi presupune ample investigaţii pentru surprinderea tuturor formelor de manifestare ale luptei românilor împotriva dualismului. Pentru elucidarea acestei probleme se impune, printre altele, studierea detailată a tuturor acţiunilor întreprinse în anii 1866—1868, precizarea rolului personalităţilor situate în fruntea luptei naţionale, precum şi analiza aprofundată asupra împrejurărilor interne şi internaţionale din epoca respectivă. De asemenea, studierea luptei românilor împotriva constituirii dualismului, presupune şi o analiză a consecinţelor acesteia în ceea ce priveşte dezvoltarea ulterioară a mişcării naţionale.

Intenţia noastră se limitează la studierea unora dintre problemele esenţiale care au stat în atenţia opiniei publice româneşti între anii 1866—1868 şi anume: critica dualismului, afirmarea dorinţei spre unitate deplină, evidenţierea rolului României în realizarea acestui mare deziderat, precizarea rolului ce-i revenea culturii în pregătirea unirii politice, precum şi sublinierea locului pe care l-a ocupat revendicarea autonomiei Transilvaniei în cadrul luptei împotriva compromisului de la 1867.

Asupra problemei unităţii ne propunem să stăruim mai mult întrucît considerăm că toate celelalte revendicări au fost subsumate acestui mare deziderat naţional. Aşa, de pildă, lupta pentru autonomie şi egalitate în drepturi ale românilor din Transilvania erau considerate drept etape premergătoare necesare în condiţiile de atunci — ale desăvîrşirii unităţii naţionale. Românii din Transilvania au luptat cu consecvenţă pentru autonomie nu dintr-un interes provincial, ci în interesul tuturor românilor. Realizarea unirii depline nu era o problemă nouă. Noile împrejurări îi îmbogăţesc conţinutul şi-i dau contururi mai precise. Lupta românilor împotriva dualismului austro-ungar constituie o etapă importantă în pregătirea culturală şi politică a desăvîrşirii unităţii naţionale, care avea la bază conştiinţa originii comune, a unităţii teritoriale, identitatea limbii şi a civilizaţiei, legăturile eco-

nomice neîntrerupte și contactul permanent al românilor de pe ambele versante ale Carpaților.

Critica dualismului. Încheierea dualismului austro-ungar întîmpinată cu o vie nemulțumire, a fost dezaprobată vehement de opinia publică românească în totalitatea sa [11]. Mișcarea protestatară din anii 1866—1868 s-a manifestat în forme extrem de variate. Presa, tribuna parlamentară, serbările comemorative, adunările societăților culturale, petițiile către curtea de la Viena etc., sînt numai cîteva din mijloacele utilizate pentru exprimarea opoziției poporului român față de tranzacția încheiată între clasele conducătoare maghiare și austriece.

Bazele noului regim au fost supuse unei minuțioase analize critice pentru a-i evidenția caracterul reacționar și contradicțiile interne. „Arma criticii" reprezintă, am putea spune, prima formă de manifestare a opiniei publice față de tranzacția încheiată în detrimentul românilor, în general, și al celor din Transilvania, în special. Un rol important în cadrul acestei acțiuni i-a revenit presei românești, care a constituit o adevărată tribună de luptă în perioada ce face obiectul atenției noastre [12].

Critica noului regim și-a găsit locul numai în presă dar și într-o serie de broșuri datorate în primul rînd publicistului și omului politic, bănățean de origine, Vasile Maniu [13]. Semnificativ, pentru starea de spirit existentă, ni se pare și faptul că atitudinea critică s-a adoptat și în petițiile înaintate curții de la Viena [14] precum și în cadrul dezbaterilor purtate în dieta de la Pesta [15], cu toate că acolo românii aveau o reprezentanță aproape insignifiantă.

Dualismul încheiat la 1867 a fost apreciat în unanimitate drept un regim reacționar [16], bazat pe înțelegerea claselor conducătoare maghiare și austriece, înțelegere îndreptată împotriva intereselor naționalităților, care constituiau majoritatea populației din fostul imperiu habsburgic [17]. Noul regim, bazat pe un „unio duarum nationum contra plures",

---

[11] Vezi George Barițiu, *op. cit.*, p. 402—404; P. Hanak, *op. cit.*, p. 345, I. Lupaș, *Problema transilvană în timpul lui Cuza și Carol* I, Buc., 1946, p. 28; Idem, *Fazele istorice în evoluția constituțională a Transilvaniei*, în „An. Inst. de ist. națională", X., Sibiu, 1945, p. 50—51; Radu Rossetti, *Amintiri din prima tinerețe*, Buc., 1927, p. 34—36.

[12] Ioan Lupaș, *Contribuții la istoria ziaristicii române ardelene*, Sibiu, 1926, p. 22—23.

[13] *Enciclopedia României*, t. III, Sibiu, 1904, p. 192.

[14] George Barițiu, *op. cit.*, p. 421—430.

[15] T. V. Păcățianu, *Cartea de aur*, IV, Sibiu, 1962, p. 191, 350.

[16] Așa, spre exemplu, într-o broșură contemporană se sublinia că „baza unui asemenea pactu, evidentu că nu poate fi democrația, umanitatea, egalitatea și sacrulu dreptu alu națiuneloru". (Vasile Maniu, *Unitatea latină*, Buc., 1867, p. 31).

[17] T. V. Păcățianu, *op. cit.*, p. 197; „Federațiunea", I, nr. 92 din 20 iunie — 2 iulie 1868, p. 359; „Gazeta Transilvaniei", XXX, nr. 88 din 12/24 noiembrie 1867, p. 348; „Românul", X, 22 septembrie 1866, p. 662.

după cum a fost caracterizat de Alexandru Roman în ședința dietei din 27 noiembrie 1868 [18] personifica negarea libertății și a democrației maghiare, o încercare de reînviere a unor tradiții feudale de mult perimate [19]. De aceea dualismul a fost apreciat drept un regim care contravenea în mod flagrant ideii moderne de naționalitate și constituia, în esență, o provocare, un act de sfidare la adresa popoarelor care erau animate de năzuința spre unitate și independență [20]. Un contemporan al evenimentelor nota, pe drept cuvînt că „unu asemenea statu, este mai mult de cîtu uă derisiune, de cîtu unu cinism : este uă Monstruozitate" [21].

Pentru poporul român, compromisul de la 1867 era socotit extrem de periculos întrucît împiedica dezvoltarea sa normală pe plan politico-național, întîrziind desăvîrșirea unirii și, totodată, amenința însăși existența națională a românilor din Transilvania [22]. În concepția cercurilor conducătoare de la Viena și Pesta, dualismul trebuia să fie o piedică de netrecut pentru constituirea Dacoromaniei [23] și, în același timp, o stavilă în calea luptei naționale a transilvănenilor.

Casarea autonomiei Transilvaniei, suprimarea hotărîrilor dietei de la Sibiu din 1863/64, interzicerea manifestațiilor naționale, precum și gîtuirea libertății presei, erau tot atîtea indicii care demonstrau că în noile condiții lupta națională urma să întîmpine numeroase și mari dificultăți [24]. Astfel, George Barițiu, personalitate marcantă a vremii, era supravegheat permanent de autorități, ceea ce i-a îngreunat foarte mult activitatea politică. Ca urmare a acestui fapt, Barițiu s-a văzut nevoit să-și restrîngă activitatea la propaganda orală sau prin scrieri personale adresate prietenilor politici și cunoștințelor cele mai apropiate [25] Cu toate acestea, românii din Transilvania, cele „trei milioane de nemulțumiți ai prezentului", cum îi caracteriza N. Iorga [26], nu au încetat nici un moment lupta împotriva odiosului dualism. Dimpotrivă, conștienți de drepturile și perspectivele viitorului lor, ei au respins categoric formula dualismului [27] și au refuzat continuu să recu-

[18] T. V. Păcățianu, *op. cit.*, p. 650.

[19] Vasile Maniu, *Peri-va Austria în Ungaria sau Ungaria în Austria ?*, II, în „Românul", XI, din 30 aprilie 1867, p. 354.

[20] Idem, *Autonomia Transilvaniei séu România Cis-Alpină*, în „Românul", XII, din 27 iunie 1868, p. 544; idem, *Misiunea occidentului latin*, Buc., 1869, p. 85.

[21] Idem, *Misiunea occidentului latin*, Buc., 1869, p. 86.

[22] „Federațiunea", I, nr. 179 din 11/23 decembrie 1868, p. 707; *Ibidem*, nr. 180 din 13/25 decembrie 1868, p. 711; T. V. Păcățianu *op. cit.*, p. 197; V. Maniu, *op. cit.*, p. 9; „Românul", XI, din 7 februarie 1867, p. 102.

[23] Cf. Vasile Netea, *George Barițiu*, Ed. șt., Buc., 1966, p. 265.

[24] „Federațiunea" I, nr. 180 din 13/25 decembrie 1868, p. 711; George Barițiu, *Scrieri social-politice*, E. P., Buc., 1962, p. 199—202.

[25] Bujor Surdu, *Conferința națională de la Mercurea (1869)*, în „An. Inst. de ist. din Cluj", VIII, 1965, p. 179.

[26] N. Iorga, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, vol. II, Buc., 1915, p. 204.

[27] Vasile Netea, *op. cit.*, p. 265.

noască legitimitatea noului regim [28], care încerca, în mod imtempestiv, să desnaționalizeze toate naționalitățile nemaghiare. Reprezentanții opiniei publice românești au înțeles în mod lucid faptul că oprimarea națională, inaugurată la 1867, nu reprezenta altceva decît punctul de plecare al iraționalei politice de desnaționalizare forțată [29].

Critica dualismului nu a fost o simplă dispută teoretico-filozofică în legătură cu bazele noului regim instaurat în Austro-Ungaria. Numeroasele și variatele materiale publicate, relativ la compromisul de la 1867, erau subsumate unui scop politic bine precizat. În esență, critica dualismului, bazată pe o analiză minuțioasă a împrejurărilor interne și externe care au dus la instituirea sa, a permis reprezentanților opiniei publice românești demonstrarea faptului că noul regim nu erau decît un expedient a cărui șubrezenie era mai mult decît evidentă [30]. Șubrezenia dualismului a fost mult discutată de contemporani, care evidențiind slăbiciunea acestui regim țesut din contradicții [31], au subliniat, în repetate rînduri, inevitabilitatea prăbușirii dublei monarhii [32].

Ideea a fost exprimată cu deosebită claritate chiar în cadrul dietei de la Pesta. Astfel, în ședința dietei din 27 noiembrie 1868, deputatul Alexandru Roman, militant de seamă în lupta împotriva dualismului, cu prilejul dezbaterii proiectului de lege a naționalităților, a reliefat șubrezenia noului regim care se baza pe oprimarea națională. Această oprimare, exprimată prin dubla centralizare, purta în sine, după cum se pronunța același deputat, „lupta eternă, concurența între olaltă și sîmburele descompunerii finale". Mai mult decît atît, Alexandru Roman, de loc impresionat de opiniile majorității, nu a pregetat să-și precizeze ideea, susținînd că „dacă dualismul acesta nu e primul pas ce duce la federație, atunci e cu bună seamă ultimul pas, care duce la prăbușirea imperiului" [33]. Procesul verbal al ședinței nu înregistrează reacția de moment a majorității din dietă. Procesul de presă însă intentat la scurtă vreme deputatului Alexandru Roman este

---

28 I. Lupaș, *Fazele istorice în evoluția constituțională a Transilvaniei*, în An. Inst. de Ist. Națională, X, Sibiu 1945, p. 51; idem, *Contribuții la istoria ziaristicii române ardelene*, Sibiu, 1926, p. 22—23.

29 „Albina", III, nr. 27 din 6/18 martie 1868; *ibidem*, nr. 17 din 11/23 februarie 1868; vezi pentru aceeași idee: „Federațiunea" I, nr. 74, din 14/26 mai 1868, p. 290; V. Maniu, *Unitatea latină*, Buc., 1867, p. 63; „Românul", XII, din 27 iunie 1868, p. 544—545; Eugen Brote, *op. cit.*, p. 74, 77.

30 V. Maniu, *Misiunea occidentului latin*, Buc., 1869, p. 43.

31 Astfel, istoricul Louis Eisenmann, considerat cel mai bun cunoscător al istoriei dualismului din secolul al XIX-lea, își exprima surprinderea că acest regim „cu unitatea sa care este o dualitate, cu paritatea sa care înseamnă inegalitate, cu constituționalismul său care implică absolutismul" a putut să funcționeze 30 de ani. Louis Eisenmann, *op. cit.*, p. 659.

32 C. Pavel, *Contribuții la istoria Bihorului. Alexandru Roman 1826—1897*, Beiuș, 1927, p. 33; I. Lupaș, *op. cit.*, p. 50—51.

33 T. V. Păcățianu, *op. cit.*, p. 650.

ilustrativ pentru atitudinea oficialităților maghiare față de fruntașii luptei naționale.

Demn de remarcat ni se pare faptul că reprezentanții opiniei publice românești, pe baza studierii atente a realităților din Austro-Ungaria, au înțeles cu claritate că principala cauză a șubrezeniei dualismului trebuie căutată în rezolvarea antidemocratică a problemei naționale.

Este îndeobște cunoscut că înțelegerea claselor conducătoare austriece și maghiare s-a făcut în detrimentul naționalităților, ceea ce nu putea contribui la înlăturarea crizei existente în dubla monarhie [34].

În secolul al XIX-lea, secol în care ideea națională s-a dovedit atît de puternică încît a modificat harta politică a Europei [35], un regim bazat pe oprimarea națională nu putea fi viabil [36], deoarece popoarele nu se mai arătau dispuse să accepte metode de conducere anacronice și contrarii spiritului veacului [37].

Pentru evidențierea șubrezeniei dualismului nu a fost neglijată nici sublinierea contradicțiilor existente între Ungaria și Austria care, de la început, au subminat bazele noului regim. La acestea s-a adăugat acțiunea complicatelor chestiuni financiare, economice, militare, religioase, etc [38]. Concluziile au fost stabilite în urma analizei judicioase a tuturor factorilor care indicau labilitatea compromisului de la 1867, devenit în scurtă vreme, după expresia istoricului austriac Heinrich Srbik, „o adevărată nenorocire a monarhiei habsburgice" [39].

Studierea atentă a acestor factori, și în primul rînd a problemei naționale, i-a dus pe reprezentanții opiniei publice românești la concluzia potrivit căreia, lupta naționalităților va juca principalul rol în prăbușirea imperiului austro-ungar. Izbucnirea nemulțumirii naționalităților era considerată doar o chestiune de timp, care putea fi întîrziată, dar nici într-un caz oprită [40].

Nemulțumirea naționalităților trebuia să ducă, în mod inevitabil, la izbucnirea unei furtuni revoluționare care urma să înlăture, în mod definitiv, sistemul dualist și monarhia austro-ungară [41]. De aici, în mod

[34] „Românul", XI, din 25, 26 ianuarie 1867, p. 65.

[35] Henri Hauser, *op. cit.*, p. 81.

[36] „Românul", XI, din 27 ianuarie 1867, p. 73.

[37] Așa, spre exemplu, V. Maniu sublinia că „popórele, amenințate în modulu celu mai neiertatu, celu mai regretabile la existența loru naționale, suntu chiămate prin instinctul de conservațiune, prin dreptulu de legitimă defensă a-și apăra viața și individualitatea". Cf. *Misiunea occidentului latinu*, Buc., 1869, p. 9.

[38] „Federațiunea", I, nr. 11 din 21 ianuarie/2 februarie 1868, p. 37; *ibidem*, nr. 20 din 5/17 februarie 1868, p. 73; *ibidem* nr. 30 din 23 februarie/6 martie 1868, p. 113; *ibidem*, nr. 48 din 25 martie / 6 aprilie 1868, p. 186.

[39] Citat după I. Lupaș, *op. cit.*, p. 51.

[40] „Românul", XII, din 3 august 1868, p. 659; V. Maniu, *op. cit.*, p. 159.

[41] V. Maniu, *Unitatea latină*, Buc. 1867, p. 32—33; G. Barițiu, *Ministeru* în „Românul", X, din 18 septembrie 1866, p. 650; „Federațiunea", I, nr. 156, din 24 octombrie / 5 noiembrie 1868, p. 615.

firesc, se trăgea concluzia că, imperiul austro-ungar mergea „la peire c'uă iuţélă ameţitóre" [42], că el se îndrepta spre „uă morte sigură şi inevitabilă" [43]. În împrejurările de atunci, a existat la noi credinţa unei prăbuşiri rapide a Austro-Ungariei, ceea ce explică apariţia ideii potrivit căreia destrămarea dublei monarhii ar fi fost posibilă chiar şi fără izbucnirea unui război european [44]. Istoria nu a confirmat justeţea acestei idei, dar important este faptul că a existat o credinţă fermă în slăbiciunea regimului dualist, ceea ce întărea credinţa în perspectiva unui viitor luminos.

Remarcabilă ni se pare clarviziunea cu care reprezentanţii opiniei publice româneşti au înţeles că prăbuşirea Austro-Ungariei se va înfăptui ca urmare a luptei revoluţionare a naţionalităţilor. Evenimentele ulterioare, după cum se ştie, au confirmat întrutotul justeţea acestei idei.

Critica dualismului, evidenţierea şubrezeniei sale, avea un scop politic bine precizat, şi anume, acela de a demonstra că monarhia austro-ungară era sortită descompunerii inevitabile. Mai mult, critica dualismului a constituit întotdeauna primul pas pentru aducerea în discuţie a problemei drepturilor şi viitorului naţionalităţilor oprimate.

Caracterul unitar al poporului român. Dreptul, necesitatea şi inevitabilitatea desăvîrşirii unirii. Teza inevitabilităţii prăbuşirii dublei monarhii îşi avea originea în ideile de largă circulaţie referitoare la drepturile naturale şi inalienabile ale popoarelor. Principiul naţionalităţilor era considerat drept factorul principal, care determina în secolul al XIX-lea atît mişcările popoarelor cît şi activitatea diplomaţiei europene. Aşa, de pildă, într-o corespondenţă trimisă din Transilvania ziarului „Românul", se sublinia în mod tranşant că „ideea ce pune astăzi popoarele în mişcare, principiul care conduce destinele popoarelor, este principiul naţionalităţii ... Pre elu se razimă dreptulu popoareloru" [45]. Pornind de la această idee, „singura religiune care póte conveni Europei moderne" [46], reprezentanţii opiniei publice româneşti ajungeau în mod logic la concluzia potrivit căreia popoarele omogene aveau drepturi incontestabile la unitate naţională. Toate statele Europei, se sublinia în materialele vremii, simţeau nevoia să adopte o nouă politică — contrară dreptului feudal — şi anume, „suverana necesitate, care reclama constituirea unităţiloru etnice în sensulu principiului de naţionalitate" [47].

Pentru a se dovedi acest lucru, s-au publicat numeroase şi interesante materiale în care s-a abordat problema unităţii poporului

[42] „Românul", XII, din 25 iulie 1868, p. 631.
[43] V. Maniu, *op. cit.*, p. 33.
[44] „Românul", din 14 iulie 1868, p. 600.
[45] „Românul", XI, din 3,4 aprilie 1867, p. 298.
[46] V. Maniu, *Misiunea Occidentului latinu*, Buc., 1969, p. 38.
[47] *Ibidem*, p. 59.

român. Cu acest prilej, s-a subliniat, în repetate rînduri, caracterul unitar al românilor în ceea ce privește originea, limba, teritoriul, interesele economice, țelurile și aspirațiile comune. Reprezentanții de frunte ai intelectualității românești, cum ar fi Bogdan Petriceicu Hasdeu, au demonstrat indubitabil că poporul român nu poate fi divizat în provincii sau neamuri, întrucît „există o singură Românie... cu unu picioru în Dunăre și altulu pe ramificațiile cele mai îndepărtate ale Carpațiloru" [48].

Unitatea de limbă, teritoriu și aspirații era atît de evidentă, încît, afirmă același Hasdeu „e falsă și absurdă pînă și distincțiunea nominală între Moldoveni, Munteni și Transilvăneni" [49]. De altfel, atunci cînd se vorbea de teritoriile românești, indiferent în ce problemă, în această noțiune erau înglobate întotdeauna și „Țările Române din Monarchia Austriacă" [50]. Manualele școlare, care circulau în perioada respectivă, studiau istoria și geografia tuturor teritoriilor locuite de români, fără a ține seama de hotarele pe care injustiția politică le menținea încă [51]. Așa se explică critica aspră la adresa acelora care dintr-un motiv sau altul, erau încă tributari ideilor regionale, provinciale [52].

În sprijinul ideii de unitate s-au adus interesante argumente de ordin istoric și lingvistic. În anii 1866—1868 se constată o recrudescență a cercetărilor istorice și filologice. Cuceririle deceniilor anterioare și noile cercetări întreprinse în acest domeniu erau utilizate nu atît pentru a demonstra, pe plan teoretic, unitatea românilor, cît, mai ales, pentru a revendica cu hotărîre dreptul la unitate. Procesul de „trezire" al poporului român avusese loc cu mult înainte. Acum, cercetările istorice și filologice au un obiectiv mult mai înalt și anume, pregătirea unirii politice a tuturor românilor. Analiza judicioasă a acestor date a permis demonstrarea, o dată în plus, a caracterului unitar al limbii române, întrucît deosebirile de grai existente nu afectau cu nimic înțelegerea perfectă între locuitorii diferitelor provincii românești. Toți cei care au dezbătut această importantă problemă au fost unanim de acord că „la nici uă națiune unitatea limbei nu este atîtu de mare ca la români" [53].

Atenția acordată limbii naționale nu era de loc întîmplătoare. In condițiile de atunci ea era considerată drept unul din principalii factori care trebuiau să joace un rol determinant în procesul desăvîrșirii unității naționale. Limba națională, pe bună dreptate, era conside-

[48] B. P. Hasdeu, *Părțile României*, în „Românul", XI, din aug. 1867, p. 658.
[49] *Ibidem*.
[50] „Perseveranța", I, nr. 5 din 20 martie 1867.
[51] Cf. A. T. Laurian, *Istoria Româniloru*, edițiunea a treia, Buc., 1869.
[52] Bibl. Acad. R.S.R. Manuscrisul 1005, f. 343.
[53] „Românul", X, din 3 noiembrie 1866, p. 794.

rată de contemporani unul din atributele esenţiale ale naţiunii, pentru că, aşa după cum sublinia V. A. Urechia „pe cîtu timpu o limbă naţiunale va esiste,... va esiste naţiunea".[54] Preocuparea pentru cultivarea limbii naţionale era considerată pe deplin îndreptăţită pentru că, după cum sublinia ministrul de externe Ştefan Golescu, cu prilejul şedinţei oficiale pentru inaugurarea „Societăţii literare", „nu póte fi dorinţă mai legitimă şi mai ertată pentru membrii aceleeaşi naţiuni, oricum D-zeu aru fi despărţit-o politicesce, de cîtu de a-şi cultiva limba naţionale, tezauru pe care nu este putere omnéscă să-l ia de la unu poporu"[55]. Limba naţională unitară era privită ca unul din mijloacele principale pentru menţinerea fiinţei naţionale, şi, în acelaşi timp, pentru pregătirea în viitor a unirii depline. Ideea este clar exprimată şi într-o corespondenţă din Transilvania trimisă ziarului „Românul", în care se sublinia că „România întreagă uniformîndu limba se va uniforma cugetările séle, şi cugetulu uniformatu va da unitatea Românismului"[56].

Aşa se explică de ce cu prilejul manifestărilor organizate pentru primirea membrilor „Societăţii literare" — în august 1867 — s-a subliniat că Bucureştiul, capitala României, va vedea „întrunită pentru întîia oară, în sînul său întreaga limbă românească". Ideea avea o adîncă semnificaţie, întrucît, aşa după cum se sublinia în apelul primăriei Capitalei, membrii „Societăţii literare" erau chemaţi „a face opera cea adevărat românească spre a ne întemeia limba, cugetulu românescu"[57]. In presa vremii se sublinia că acestei societăţi îi revenea sarcina importantă de „a ficsa limba viitórei Românii".[58]

Preocuparea pentru uniformizarea limbii şi a ortografiei este prezentă şi la societăţile culturale din Transilvania şi Bucovina. Ca urmare a solicitărilor societăţilor culturale din Arad şi Bucovina, conducerea „Astrei" a făcut apel la Timotei Cipariu, cunoscut filolog, pentru a-şi aduce contribuţia la rezolvarea acestei importante probleme.[59] Editarea „Archivului" lui Cipariu trebuia să contribuie într-o mare măsură la uniformizarea limbii şi ortografiei[60].

În afara teritoriului şi a limbii, originea comună a tuturor românilor a fost viu discutată pentru a se reliefa identitatea obiceiurilor,

---

[54] V. A. Urechia, *Actele şi solemnitatea oficiale şi neoficiale a inaugurării Societăţii literare române,* Buc., 1867, p. 45.

[55] *Ibidem,* p. 24.

[56] „Românul", XI, din 10 august 1867, p. 670. Aceeaşi idee a fost exprimată în discursul rostit în piaţa Teatrului de Al. Roman, care a încheiat cu vibrantul apel: „Fie ca din unitatea limbii literare, pre calea cea pacinică a sciinţeloru să rezulte unitatea noastră naţionale" (V. A. Urechia, *op. cit.,* p. 48).

[57] *Ibidem,* p. 40

[58] „Perseveranţa", I, nr. 41, din 27 august 1867.

[59] Arh. Inst. de ist. Cluj, doc., 1365 din 2 ianuarie 1866.

[60] Vezi, *Programa Archivului,* în „Archivu pentru filologia şi istoria", Blasiu MDCCCLXVII, p. 3—4.

tradițiilor și existența unui caracter unitar al poporului nostru.[61] Astfel, pentru a dovedi specificul și unitatea poporului român, Bogdan Petriceicu Hasdeu a publicat o serie de articole în care își propunea să definească psihologia națiunii române în comparație cu popoarele vecine. Pe baza unei bogate documentații, autorul a căutat să dovedească că principala trăsătură de caracter a poporului român rezidă în moderația pe care a manifestat-o chiar și în momentele crîncene ale istoriei sale. Poporului român, susținea Bogdan Petriceicu Hasdeu i-au fost străine excesele violente chiar și în momentele cele mai tragice ale zbuciumatei sale istorii.[62]

Analiza judicioasă a tuturor elementelor care reliefau unitatea românilor a dus, în mod firesc la concluzia că „națiunea română este cea mai omogenă dintre tóte națiunile din Oriinte".[63]

Demn de remarcat este faptul că în această perioadă s-a folosit orice prilej pentru a se evidenția unitatea poporului român. În coloanele presei, în paginile broșurilor contemporane, în poeziile ocazionale etc., întîlnim constant exprimată ideea unității și a dorinței de unire.

Cu ocazia dezbaterilor purtate pe această temă, avem prilejul să constatăm o deplină unitate de vederi pe ambele versante ale Carpaților, ceea ce ilustrează cu prisosință comunitatea de idei și aspirații ale tuturor românilor. Așa după cum se știe, legea presei din Transilvania nu a permis întotdeauna manifestări fățișe în sprijinul ideii de unitate. Semnificativ este faptul că, în aceste condiții, transilvănenii au făcut apel la presa din „țară", atunci cînd nu și-au putut exprima deschis opiniile din cauza cenzurii instituite de autoritățile maghiare. În paginile ziarelor din vechea Românie găsim, în perioada anilor 1866—1868, sute de corespondențe din Transilvania, dintre care multe au fost trimise de George Barițiu.[64] Așa, spre exemplu, în paginile ziarului „Românul" găsim aproape în fiecare număr corespondențe din Transilvania publicate la rubrica, semnificativ intitulată, „Din România de peste Carpați". Ziarele românești din Transilvania și Ungaria beneficiau la rîndul lor de sprijinul permanent al corespondenților din România. Schimbul de idei este deosebit de bogat în această perioadă, ceea ce dovedește, o dată în plus, existența unei conștiințe naționale pe deplin conturată.

În legătură cu această problemă, merită subliniată înalta înțelegere de care au dat dovadă reprezentanții opiniei publice românești

---

61 „Românul", XII, din 23, 24 iunie 1868, p. 536. *Ibidem*, X, din 3 XI, 1866, p.794. „Perseveranța", I., nr. 27 din 8 iunie 1867; ibidem, nr. 48, din 20 august 1867.

62 B. P. Hăjdeu, *Caracterulu naționalității române ca basea legislațiunei sele*, în „Românul", XII, din 11 ianuarie 1868, p. 25, *ibidem*, din 13 ianuarie 1868, p. 35, *ibidem*, din 14 ianuarie 1868, p. 39; *ibidem*, din 17 ianuarie 1868, p. 46; *ibidem* din 20 ianuarie 1868, p. 57—58; *ibidem*, din 21 ianuarie 1868, p. 62.

63 „Românul", X, din 3 noiembrie 1866, p. 794.

64 V. Netea, *op. cit.*, p. 275.

în legătură cu conceptul de națiune. Astfel, s-a precizat în toate materialele publicate, că națiunea română era concepută ca un tot în care intrau toți românii, indiferent dacă se aflau sau nu sub ocupație străină. Ideea a fost exprimată foarte clar de V. A. Urechia, care în ședința „Societății literare" de la 13 septembrie 1868 a declarat categoric, că „atunci cînd zicemu națiune, noi nu punemu datorieloru nóstre pentru cultivarea românismului hotarele ce-i pune injustiția politică".[65] Cu prilejul pregătirilor făcute pentru primirea membrilor „Societății literare", în apelul primăriei Capitalei se sublinia că în București „se voru regăsi alături toți membri aceleiași familii, toți frații de același sînge".[66] Ideea a fost exprimată și cu alte ocazii, cum ar fi de pildă, la alegerea ardelenilor G. Barițiu, Al. Roman, I. Hodoșiu și V. Babeș, în calitate de membri de onoare ai „Societății române de gimnastică și dare la semn", cînd aceștia au fost numiți drept „barbați ai națiunei".[67]

În acest sens, este demnă de reținut și încercarea de definire a națiunii, făcută de Al. Mocioni în dieta de la Pesta. Astfel, în ședința dietei din 24 noiembrie 1868, deputatul român, motivînd proiectul minorității în legătură cu rezolvarea problemei naționale, definea națiunea drept un complex de oameni „pe care îi leagă strîns laolaltă — legături genetice, geografice, istorice și... de limbă" [68].

Utilizarea frecventă a termenului de „Dacia", simbol al unității teritoriale și al originii comune, exprimare deschisă a ideii de unire[69], este încă o dovadă în sprijinul ideii de mai sus.

Dezbaterea problemei unității poporului român nu a fost o discuție sterilă, cu caracter teoretic. Ea avea o finalitate politică precisă. Era vorba de a demonstra, pe baza argumentelor istorice, geografice, etnice, lingvistice etc., dreptul incontestabil al poporului român la unitate deplină.

Reprezentanții opiniei publice românești au depus eforturi lăudabile pentru a demonstra legitimitatea aspirațiilor de unitate ale poporului român. Realizarea unității naționale era apreciată ca un drept care nu putea fi contestat prin nici un fel de considerente de ordin

---

65 „Federațiunea", I, nr. 149, din 10/22 octombrie 1868, p. 588.

66 V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 40; In adresa trimisă lui George Barițiu de către Ministerul Cultelor și instrucțiunii publice, pentru participarea la deschiderea lucrărilor „Societății literare", se vorbea de „dorința tuturoru româniloru de a vedea întruniți pe barbații eminenți din tóte părțile României" (Bibl. Acad. R.S.R., Manuscrisul 975, f, 309).

67 Bibl. Acad. R.S.R., Manuscrisul 989, f. 142. Aceeași idee a fost exprimată de către I. Antonelli cu prilejul ședintei „Astrei" de la Făgăraș (Arhiva inst. de ist. Cluj, Fond I. Antonelli, doc. 151). Dezbaterile purtate în Camera deputaților în legătură cu concesiunile de căi ferate au prilejuit sublinierea că acestea erau „de cea mai mare însemnătate pentru întreaga națiune română" („Federațiunea", I, nr. 79, din 25 mai/6 iunie 1868, p. 309).

68 T. V. Păcățianu, *op. cit.*, p. 475.

69 B. P. Hasdeu, *op. cit.*, „Românul", XII din 25 ianuarie 1868, p. 73.

politic sau de altă natură.[70] Originea comună a românilor, se sublinia într-o broşură contemporană, „pleda cu zelu pentru constituirea Dacieloru nóstre într-unu statu unitaru"[71] deoarece omogenitatea era considerată „primulu, esclusivulu şi geneticulu elementu alu unităţei".[72]

Desăvîrşirea unităţii naţionale, după cum era şi firesc, a fost pusă în strînsă legătură cu independenţa viitorului stat. Astfel, pe bună dreptate, sublinia Vasile Maniu, că „prin omogenitatea elementului său, poporul român, poate ave legitime aspiraţiuni la uă individualitate şi independinţa naţională".[73]

Reprezentanţii opiniei publice româneşti se prevalau de principiile dreptului modern al ginţilor, care a determinat schimbări substanţiale pe harta politică a Europei, făcînd caduce vechile tratate diplomatice. Principiul naţionalităţii, „principiu modern şi izvorît din grămădirea noilor trebuinţe sociale create de progresele inteligenţei omenesci" [74], era frecvent utilizat pentru evidenţierea dreptului la „întrunirea tutulor Românilor".[75]

Constituirea statelor naţionale în apusul Europei, era un argument în plus pentru susţinerea dreptului poporului român la unitatea deplină.[76] Meritoriu este faptul că românii s-au declarat partizani ai ideii moderne referitoare la dreptul unirii cetăţenilor de aceeaşi origine etnică în state naţionale, pe baza liberei lor dorinţi. Ei s-au declarat pentru aplicarea liberă şi voluntară a principiului naţionalităţii ridicîndu-se la o înaltă înţelegere a acestuia atunci cînd cereau „să se respecte la tóte naţiunile dreptulu de viaţă şi unitate politico-naţională" [77]. Lor le erau străine tendinţele anexioniste şi aşa cum evenimentele o vor dovedi, „România, în graniţele ei fireşti, nu e o ţară care să fi răsărit din vreo poftă de cucerire manifestată de către elementul său etnic de bază" [78].

Din drepturile naţiunii române, „imprescriptibile, asupra întregului patrimoniu aviticu din Dacia Traiană; drepturi fondate în istorie, în posesiune factice şi continua şi consacrate prin divinul principiu de naţionalitate", se deducea necesitatea desăvîrşirii unităţii naţionale. Aceasta era considerată o necesitate stringentă impusă de stadiul de dezvoltare al societăţii precum şi de interesele statelor din apusul Europei.[79] Deosebit de important ni se pare faptul că toate aceste dez-

---

70 V. Maniu, *op. cit.*, p. 69; „Perseveranţa", I, nr. 10, din 6 aprilie 1867.
71 *Ibidem*, p. 136.
72 Idem, *Unitatea latină*, p. 61.
73 *Ibidem*, p. 71.
74 „Perseveranţa", I, nr. 10 din 6 aprilie 1867.
75 Ibidem, nr. 19 din 11 mai 1867.
76 Ibidem, II, nr. 66, din 20 decembrie 1868.
77 V. Maniu, *Misiunea Occidentului latinu*, Buc., 1869, p. 5.
78 I. Lupaş, *Transilvania „inima teritoriului etnic românesc"*, în „Studii istorice", V, Sibiu, Cluj, 1945—1946, p. 45.
79 V. Maniu, *Unitatea latină*, Buc., 1867, p. 7—8, 47.

bateri au contribuit la întărirea credinţei în inevitabilitatea unirii Transilvaniei cu România. Opinia publică românească a manifestat un deosebit optimism în ceea ce priveşte realizarea acestui mare deziderat naţional.

Optimismul manifestat în legătură cu „viitoriul de auru" al României, după cum se exprima P. Cernătescu la aniversarea înfiinţării societăţii „Transilvania" [80], îşi avea izvorul în convingerea fermă că viitorul naţiunilor era mult mai sigur decît acela al statelor bazate pe asuprirea naţională [81]. Această credinţă îl făcea pe Al. Roman să exclame: „Eu nu am frica pentru viitorul naţiunii noastre. Austria e pe calea dissoluţiunii" [82].

Conştiinţa de sine, cunoaşterea perspectivelor [83], existenţa unei puternice conştiinţe naţionale care nu ţinea seama de graniţele politice [84], a dat naştere unei credinţe nestrămutate în viitorul românilor, ceea ce-l va face pe Iosif Vulcan să scrie cu mîndrie şi entuziasm:

„Şi România nostra va cresce, va fi mare
Şi fi-va admirata de toţi naţiunea mea" [85].

Vitalitatea extraordinară a românilor manifestată de-a-lungul secolelor [86], conştiinţa originii comune şi a puternicei atracţii dintre cele două trunchiuri ale Daciei milenare [87], încrederea nemărginită în progres şi dreptate [88], au contribuit de asemenea, la cimentarea acestei credinţe a opiniei publice româneşti.

Convingerea adîncă că în secolul al XIX-lea naţiunile nu pot pieri [89], înalta înţelegere a egalităţii între popoare — nu există „popor stăpîn... şi popor slugă... tote suntu egali" [90], — dădea imbolduri puternice în lupta pentru unitate. Românii erau conştienţi însă că realizarea dezideratelor naţionale va fi obţinută numai prin muncă şi luptă continuă, deoarece „din graţia lui D-zeu şi a strainiloru niciodată nu vomu fi liberi şi independinţi" [91].

Progresele realizate pe plan politic, economic şi cultural, măreau încrederea în forţele proprii şi, totodată, întăreau credinţa, după

80 „Românul", XII, din 29 mai 1868, p. 453.
81 „Albina", III, nr. 57, din 29 mai/11 iunie 1868; „Federaţiunea" I, nr. 50 din 31 martie/12 aprilie 1868, p. 193.
82 Bibl. Acad. R.S.R., Manuscrisul 1001, f. 31.
83 „Federaţiunea", I, nr. 92, din 20 iunie/2 iulie 1868, p. 359.
84 „Albina, III, nr. 10, din 26 ianuarie/7 februarie 1868.
85 Iosif Vulcan, *La Călugăreni*, în „Federaţiunea", I, nr. 156 din 24 octombrie/5 noiembrie 1868, p. 617.
86 V. Maniu, *Misiunea occidentului latinu*, Buc., 1869, p. 40; „Federaţiunea", I, nr. 1, din 3/15 ianuarie 1868, f. 1.
87 „Românul", XI, din 30 aprilie 1867, p. 354; *ibidem*, din 10, 11 iulie 1867, p. 573.
88 „Federaţiunea", I, nr. 1, din 3/15 ian. 1868, p. 2; *ibidem*, nr. 158 din 29 oct./10 noiembrie 1868, p. 623.
89 „Românul", XI, din 15—16 mai 1867, p. 397.
90 *Ibidem*, din 30 septembrie 1867, p. 832.
91 Bibl. Acad. R.S.R., Manuscrisul 1005, f. 342.

cum spunea I. Antonelli, „că încă nu va espira secululu în care trăimu, și noi în mare parte ne vomu apropia de scopulu doririloru nóstre"[92]. Iar într-o corespondență din Transilvania, trimisă ziarului „Românul", se declara în mod tranșant că „viitorulu este alu nostru, nime n-are dreptulu se ni-lu dispute. Aspirațiunile nostre suntu aspirațiuni de progresu, pretensiunile nostre suntu pretensiuni de justiție prin urmare trebue se se realiseze, și triumfulu loru este mai multu uă cestiune de timpu"[93].

Rolul României în realizarea unității depline: Existența statului român, constituit în 1859, dădea încrederii în viitor o bază solidă. Transilvănenii își legau cele mai frumoase aspirații de existența și consolidarea tînărului stat, în care vedeau „Piemontul" românismului. României, în concepția de atunci, trebuia să-i revină rolul determinant în lupta pentru realizarea unirii depline.

România era considerată, în corespondențele trimise din Transilvania precum și în broșurile contemporane, drept „mama comună", „focariu alu patriei române, securu și puternicu"[94]. Unirea din 1859 „a fost primulu pas spre marele viitoru[95] în realizarea căruia României, ajutată de transilvăneni, îi revenea rolul principal[96]. Realizarea acestei misiuni istorice era privită, de cei de peste munți, în strînsă legătură cu cucerirea independenței de stat a României. Astfel, în legătură cu acest lucru, ziarul „Federațiunea" preciza că „dorimu mai vîrtosu independința României libere, ca întîiului pasu necesariu spre împlinirea misiunei sale"[97].

Ideea rolului tînărului stat național a fost clar exprimată și în apelul către alegători al Comitetului electoral din București — octombrie 1866 —, în care se sublinia că trebuie „se facem din patria noastră centrulu libertății, luminii și naționalității române"[98].

În corespondențele trimise ziarului „Românul", găsim exprimată ideea că românii aflați încă sub ocupație străină vor primi un ajutor

---

[92] Arh. ist. a Inst. de ist. Cluj, Fond Ioan Antonelli, doc. 151; B. P. Hasdeu vorbea despre „unu nuou orizonte de aspirațiuni și de speranțe [ce] s-a deschisu radiosu de'naintea Româniloru, promițîndu-ne în fine, după secoli de suferințe realisarea destineloru naționali", *Patriotismu și neîncredere,* în „Românul", XII, din 1 septembrie 1868, p. 742.

[93] „Românul", XI, din 21 decembrie 1867, p. 1092.

[94] „Ibidem, X, din 5 noiembrie 1866, p. 802—803; V. Maniu, *Unitatea latină,* Buc., 1867, p. 71.

[95] V. Maniu, *op. cit.,* p. 38.

[96] „Românul", X, din 5 noiembrie 1866, p. 802—803; *Ibidem,* din 11 decembrie 1866, p. 910.

[97] „Federațiunea", I, nr. 18 din 2/14 februarie 1868, p. 65.

[98] „Românul", X, din 13 octombrie 1866, p. 734

substanţial de la fraţii lor de peste munţi, ajutor care va da avînt luptei lor naţionale şi va contribui la apropierea zilei victoriei [99].

Atenţia acordată de transilvăneni rolului României în desăvîrşirea unităţii naţionale, explică interesul deosebit pe care l-au manifestat aceştia în ceea ce priveşte situaţia politică şi dezvoltarea economico-culturală a statului de peste Carpaţi. In legătură cu aceasta, deosebit de interesantă ni se pare precizarea făcută într-o scrisoare trimisă la 22 iunie 1867 din Cluj, pentru „Românul", în care se arăta că „românii noştri încă şi astăzi suntu mai îngrijaţi de sórtea şi viitorulu Principateloru Românesci unite de cîtu de viitorulu loru" [100].

Demn de remarcat este şi faptul că transilvănenii nu s-au ferit să critice luptele politice interne, frămîntările sterile, care puteau împiedica introducerea reformelor menite să consolideze şi să dezvolte statul. Oamenilor politici din România li se atrăgea atenţia asupra sarcinilor naţionale pe care trebuiau să le rezolve. Aşa, spre exemplu, într-o corespondenţă din Alba-Iulia, li se spunea acestora textual: „Purtaţi respunderea Românieii întregi. De inteliginţa şi buna vostră politică atîrnă viitorulu a zece milióne de Români" [101].

Dezvoltarea statului român era urmărită cu deosebită atenţie în Transilvania, unde succesele obţinute pe plan politic sau economic găseau un deosebit ecou. Votarea unor legi, cum ar fi legea armatei din 1868 sau concesiunea căilor ferate din acelaşi an, s-a bucurat de mare atenţie în Transilvania [102]. După construirea căilor ferate, Carpaţii, care niciodată nu au fost zid despărţitor între români [103], vor exista, după cum se scrie în „Albina", „numai ca fortareţie naturali în timpu de lipsa, dar nu ca şi pedeca comunicaţiunii" [104].

Încrederea în rolul României, conştiinţa comunităţii intereselor, a contribuit la intensificarea într-un grad foarte înalt a legăturilor dintre românii de pe ambele laturi ale Carpaţilor. Semnificativ ni se pare faptul că, românii de peste munţi făceau apel la guvernul României pentru subvenţionarea şcolilor naţionale din Transilvania, deoarece de la conducerea statului maghiar nu aveau nimic de sperat. Aşa, spre exemplu, G. Bariţiu cerea guvernului suplimentarea cu 2000 de galbeni a ajutorului primit anterior pentru şcolile din Braşov [105]. Mai mult decît atît, locuitorii din oraşe relativ îndepărtate de Bucureşti, cum ar fi cei din Baia Mare, solicitau prin G. Bariţiu, sprijinul guvernului român pentru înfiinţarea unui gim-

[99] „Românul", XI, din 3, 4 aprilie 1867, p. 298.

[100] *Ibidem*, XI, din 17 iunie 1867, p. 501.

[101] *Ibidem*, XI, din 20, 21 februarie 1867, p. 146.

[102] Arh. ist. a Inst. de ist. Cluj, Fond I. Antonelli, doc. 151; „Federaţiunea", I, nr. 79 din 25 mai/6 iunie 1868, p. 309; *ibidem*, I, nr. 101, din 7/19 iulie 1868, p. 396—398.

[103] I. Lupaş, *op. cit.*, p. 53.

[104] „Albina", III, nr. 6, din 17/29 ianuarie 1868, *ibidem*, nr. 10 din 26 ianuarie/7. februarie 1868.

[105] Bibl. Acad. R.S.R., Mss. 975, p. 349—353.

naziu „pentru interesulu întregei românime" [106]. Constatăm cu ușurință, că românii transilvăneni nu țineau seama de granițele politice și se adresau conducerii statului român așa cum ar fi făcut-o locuitorii oricărui oraș din vechea Românie.

Legăturile erau foarte strînse în toate domeniile. Presa românească din Austro-Ungaria se bucura de sprijinul larg al colaboratorilor din România [107], iar cea de la sud-est de Carpați primea un ajutor neprecupețit de la românii din Transilvania [108]. Din România se trimiteau manuale școlare [109], iar unii, cum ar fi G. Sion, a studiat, la rugămintea lui G. Barițiu, situația limbilor naționale din Elveția, pentru a-i ajuta pe transilvăneni în luptele lor împotriva politicii de maghiarizare [110].

Relevînd rolul important al statului național român în desăvîrșirea unirii, reprezentanții opiniei publice au subliniat și locul ce-i revenea Transilvaniei în realizarea acestui deziderat, precum și strînsa împletire a intereselor celor „două Dacii" [111]. Ideea nu era nouă. Ea a fost expusă în mod strălucit în memoriul prezentat în 1860 de către Al. Papiu Ilarian domnitorului Al. I. Cuza. Atunci, ca și acum, se sublinia că „fără Transilvania, Principatele nu au viitor, duc o existență precară și dubie. Numai unirea Transilvaniei va pune fundamentul vieții perpetue a României" [112].

Folosirea împrejurărilor internaționale pentru realizarea unirii depline. În anii 1866—1868, opinia publică românească a urmărit cu viu interes relațiile internaționale, acordînd o atenție specială evenimentelor din sud-estul Europei. Contradicțiile dintre puterile europene făceau să apară norii negri ai războiului în diferite puncte ale orizontului bătrînului continent. Insurecția cretană, diferendul pentru Luxembourg etc., au fost tot atîtea evenimente care au ascuțit la maximum contradicțiile dintre marile puteri și au creat perspectiva izbucnirii unui conflict european [113].

În aceste împrejurări, românii au sperat că izbucnirea unui război în orient sau în occident va crea o conjunctură favorabilă pentru desăvîrșirea unității naționale. Așa se explică de ce, în presa vremii,

---

[106] *Ibidem,* Mss. 1005, f. 272—273.

[107] „Federațiunea", I, nr. 1 din 3/15 ianuarie 1868, p. 1.

[108] Bibl. Acad. R.S.R., Mss. 1001, f. 283—284; Vasile Netea, *De la Petru Maior la Octavian Goga. Studii și evocări istorice,* Buc., 1944, p. 91—92, 111—112.

[109] Bibl. Acad. R.S.R., Mss. 975, f. 344.

[110] Bibl. Acad. R.S.R., Mss. 1022, f. 244.

[111] „Romānul", XII, din 15 mai 1868, p. 408, *Actele societății Transilvania,* I, Buc., 1867, p. 9.

[112] I. Lupaș, *Cum vedea Alexandru Papiu Ilarian la 1860 putința de înfăptuire a Daco-României?* în *Studii, conferințe și comunicări istorice,* vol. III, Sibiu, 1941, p. 259.

[113] O analiză amănunțită a relațiilor internaționale din perioada 1866—1868, a fost făcută de A. Дж. П. Тэйлор, *Борьба за господству в Европе,* Москва, 1958

situaţia internaţională a fost pe larg analizată şi s-a subliniat, în repetate rînduri, că un război european trebuia să ducă în mod inevitabil la prăbuşirea Austro-Ungariei, a cărei slăbiciune militară şi financiară era evidentă [114]. Românii au sperat că insurecţia cretană se va extinde în întreaga peninsulă balcanică ceea ce ar fi favorizat cucerirea independenţei şi unirea cu Transilvania, deoarece Turcia nu ar fi rezistat acţiunii conjugate a popoarelor balcanice [115]. În condiţiile în care „rezbelulu naţionalităţiloru ameninţă fruntariele nóstre ca unu vulcanu în cea mai mare colcăire" [116], reprezentanţii opiniei publice subliniau necesitatea orientării politicii noastre externe în funcţie de complicaţiile din Orient deoarece „circumstanţele adeseori facu minuni neaşteptate"[117]. Rezultatul acestui război nu putea fi decît „refacerea cartei Europei dupe naţionalităţi, dupe dreptulu naturale éru nu dupe dreptulu celui mai tare" [118].

România avea mari interese naţionale, ceea ce îi impunea sprijinirea tuturor mişcărilor de eliberare din Orient pentru a se uni cu fraţii „de cari vechia politică barbară ne-a despărţitu" [119].

În aceste condiţii, reprezentanţii opiniei publice puneau în mod insistent problema pregătirii României pentru a putea face faţă cu succes complicaţiilor create de frămîntările din Balcani [120]. Statul român nu trebuia să fie surprins nepregătit de evenimente deoarece „destinările cele mari ale României voru fi în curîndu, póte chiaru în anulu viitoriu asicurate" [121].

În aceste condiţii este explicabil de ce problema armatei şi a înarmării ţării ocupă un loc de prim ordin în preocupările opiniei publice. În presa vremii, se fac apeluri repetate pentru votarea noii legi a armatei şi pentru adunarea de fonduri din care să se cumpere arme [122].

---

[114] Aşa, spre exemplu, în presa vremii Austro-Ungaria a fost apreciată drept o ţară „cu piciórele de sticlă", „Românul", XI, din 5 octombire 1867, p. 847. Intre alţii, Ştefan Moldovan îi scria lui G. Bariţiu că în timp ce în apus se vor lupta pentru Luxembourg, alţii vor pune problema „a cui se fia românii" (Bibl. Acad. R.S.R., Manuscrisul 999, f. 722).

[115] „Românul", X, din 9 decembrie 1866, p. 902.

[116] *Ibidem*, XII ,din 5 iulie 1868, p. 567.

[117] *Ibidem*, X, din 9 decembrie 1866, p. 902.

[118] *Ibidem*, X, din 6 noiembrie 1866, p. 805.

[119] *Ibidem*, din 9 decembrie, p. 902.

[120] *Ibidem*, XI, din 23 decembrie 1867, p. 1099.

[121] *Ibidem*, din 7 decembrie, p. 355; „Federaţiunea", I, nr. 1 din 3/15 ianuarie 1868, p. 2; „Perseveranţa", I, nr. 2 din 9/21 martie 1867; „Albina", III, nr. 2 din 7/19 ianuarie 1868.

[122] „Românul", XI, din 20—21 noiembrie 1867, p. 996—997; *Ibidem*, din 27—28 octombrie, p. 919; *Ibidem*, din 23 septembrie, p. 807; *Ibidem*, din 23 decembrie, p. 1099; „Federaţiunea", I, nr. 1 din 3/15 ianuarie 1868, p. 2. (Bibl. Acad R.S.R., Manuscrisul 1005, f. 343).

Problema rolului armatei „în evenimentele ce se potu presimți", a fost pusă și in apelurile Comitetului electoral din București către alegători. Tot aici, se vorbea și de contribuția armatei la rezolvarea problemei naționale [123]. Ideea a fost exprimată cu o deosebită claritate in ziarul „Perseveranța", în care se declara tranșant că o armată puternică este necesară „pentru că ținem să unim cu noi frați de același sînge, răpiți prin putere, atunci pe cînd numai aveam armată" [124].

Evocarea figurii și a faptelor de arme ale eroului de la Călugăreni era menită să trezească interesul și să întărească încrederea în virtuțile militare ale românilor. Invocația, „O Doamne atotputinte! mai dă-ne un Mihai", din versul final al fiecărei strofe din poezia *La Călugăreni*, a lui Iosif Vulcan, este plină de semnificații [125].

Evident, preocuparea pentru întărirea armatei nu era izvorîtă din intenții cuceritoare. Presa vremii a respins categoric acuzațiile de acest gen, declarînd că românii, un popor de 12 milioane „nu voesc a cuceri, nu voesc a contopi și a face alții" [126]. La baza acestor preocupări stătea dorința pentru „independența și unitatea națională" [127].

Împrejurările internaționale, considerate favorabile, adăugate la elementele menționate, au evidențiat, o dată în plus, dorința de unire. Astfel, s-a subliniat că tendința tuturor popoarelor era unitatea [128], deoarece ele nu pot prospera, nu se pot dezvolta decît în cadrul statelor naționale [129]. În fața poporului român stătea sarcina, după cum scria B. P. Hasdeu, de a realiza „unirea cea mare"... „între tote peraele, ce trebuiesc să se verse în oceanu românesc; între tote acordurile, fără care nu se poate armoniza hora nostră națională; între tote petricele cîte sînt necesare pentru a constitui anticul mozaic: Dacia lui Traian" [130].

Îndemnurile pentru realizarea acestui deziderat nu au lipsit. Dimpotrivă, ele au fost vibrante și numeroase. Pornind de la ideea că popoarele din Orient nu mai vor să trăiască sub dominația străină [131],

123 „Românul", X, din 13 octombrie 1866, p. 734.
124 „Perseveranța", I, nr. 6, din 23 martie 1867.
125 „Federațiunea", I, nr. 156, din 24 octombrie/5 noiembrie 1868, p. 617.
126 „Perseveranța", I, nr. 48, din 20 august 1867.
127 *Ibidem.*
128 *Ibidem,* II, nr. 30 din 24 aprilie 1868.
129 *Ibidem,* I, nr. 48 din 20 august 1867.
130 B. P. Hasdeu, *Unirea,* în „Perseveranța", I, nr. 23, din 25 mai 1867.
131 Așa, spre exemplu, Miron Pompiliu, în poezia *La poeții români*, scria:

„Orientul Europei e-n ajunul zguduirei
Pentru négra tiranie tuciul morții a sunat,
Apăsatele popóre văzînd raza mîntuirei,
Simțind sórele mărirei
Vrem vieță! — a strigat"; „Perseveranța", II, nr. 56 din 3 decembrie 1868.

numeroşi reprezentanţi ai opiniei publice cereau cu insistenţă întreprinderea unor acţiuni active pentru rezolvarea problemei naţionale.

Ideea a fost exprimată, cu deosebită claritate, într-o serie de poezii contemporane. Aşa, spre exemplu, P. Angelescu, în poezia *La Transilvania* făcea un cald apel la acţiune socotind momentul deosebit de favorabil pentru desăvîrşirea unităţii naţionale. Convins că,

„Ziua nu este departe,
Ora-i aproape de sunat;
Căci din somnul cel de moarte
Românul s-a deşteptat!"

el cerea insistent trecerea armatei române în Transilvania:

„Români! a sunat toxinul
Timpul luptei a sosit,
Alegeţi-vă destinul
Căci destul aţi suferit;

Vă treziţi din nepăsare,
Mic şi mare vă armaţi,
Ziceţi aquilei să zboare
Şi treceţi peste Carpaţi!"[132].

Acelaşi îndemn venea şi de peste munţi. În *Marşul anului 1867 în Transilvania* se făcea apel la fraţii din România pentru a elibera, prin luptă comună, Transilvania de sub dominaţia străină. Autorul, relevînd forţa poporului român, posibilitatea sa de a scăpa prin luptă de jugul străin, cerea, în final, ca

„Un stindard să strălucească
Şi oştirea românească
Treacă-l peste cei Carpaţi
La ai săi fraţi insultaţi"[133].

Intenţiile României de a-şi cuceri independenţa şi a-şi desăvîrşi unitatea naţională, erau cunoscute de puterile europene. Guvernul liberal-radical, puternic spirjinit de opinia publică, a căutat să ia toate măsurile necesare pentru realizarea, în condiţii favorabile, a acestor deziderate. S-a vorbit mult în perioada respectivă de intrarea armatei române în Transilvania, unde, incontestabil, era cu nerăbdare aşteptată[134].

Acţiunile guvernului şi ale opiniei publice au nemulţumit foarte mult Austro-Ungaria. Ziarele maghiare şi austriace au iniţiat o violentă campanie de presă împotriva României, care era calomniată într-un

132 *Ibidem*, I, nr. 33, din 29 iunie 1867.

133 *Ibidem*, nr. 38, din 16 iulie 1867; Bibl. Acad. R.S.R., Manuscrisul 987, f. 377—378.

134 N. Iorga, *op. cit.*, p. 242.

mod cît se poate de grosolan [135]. Atacuri nu mai puțin violente întîlnim în dieta de la Pesta, unde deputații maghiari criticau vehement năzuințele spre unitate și independență ale românilor [136]. Demn de remarcat este faptul că deputații români au respins cu demnitate toate atacurile la adresa lor și a statului român. Mai mult decît atît, ei au declarat, prin Ilie Măcelariu, că dacă unirea va fi să se realizeze, atunci nu va putea fi împiedicată de nici o putere din lume [137].

Autonomia — etapă în desăvîrșirea unității. Problema unității naționale este strîns legată de lupta pentru autonomia Transilvaniei. Unii istorici străini au criticat poziția pe care s-au situat românii din Transilvania, apreciind că revendicarea autonomiei ar dovedi, chipurile, îngustimea de vederi a acestora [138]. Revendicarea autonomiei ar dovedi, susțineau aceștia, că reprezentanții românilor din Transilvania ar fi tributari concepției feudale, îngust regionale.

Lupta pentru autonomia Transilvaniei în condițiile existenței statului național român, căpăta însă un conținut cu totul nou. Reformele de care era însoțită această revendicare dovedește cu prisosință că nu putea fi vorba de o tendință izolaționistă. În concepția românilor din Transilvania, autonomia trebuia să constituie un prim pas spre desăvîrșirea Unirii. Că lucrurile stau așa, o dovedește și rezistența categorică a cercurilor conducătoare de la Budapesta față de această revendicare. Persoane din cele mai autorizate, cum ar fi Andrassy, au recunoscut, în 1869, că acordarea autonomiei Transilvaniei, ar duce, într-un timp scurt, la unirea ei cu România [139].

Revendicarea autonomiei avea caracter progresist și pentru faptul că ea trebuia să constituie principala stavilă în fața tendinței vădite de maghiarizare forțată. În asemenea condiții autonomia Transilvaniei urma să constituie principala armă pentru apărarea ființei naționale a românilor din acest teritoriu. Pornind de la aceste premise, este explicabil de ce, în toate programele epocii, autonomia era pusă pe primul plan. În vederea justificării dreptului de autonomie, s-a recurs la argumente de ordin istoric, reliefîndu-se locul aparte pe care l-a ocupat Transilvania în cadrul regatului maghiar și apoi a imperiului habsburgic.

În cadrul luptei pentru autonomia Transilvaniei, s-a desfășurat o intensă activitate teoretică pentru criticarea pretinsului drept istoric maghiar. La această dezbatere au participat reprezentanții între-

---

135 „Federațiunea", I, nr. 107 din 1868, p. 419. „Românul", XII, din 31 octombrie 1868, p. 940.

136 T. V. Păcățianu, *op. cit.*, 625, 626, 699, 737.

137 *Ibidem*, 750.

138 Ladislas Makkai, *Histoire de Transylvanie*, Paris, 1946, p. 323—324.

139 M. Kogălniceanu, *Acte și documente relative la unirea Ungariei cu România*, Buc., 1895.

gii opinii publice românești. În presa vremii și în broșurile contemporane, au fost aduse argumente categorice, care spulberau argumentele tendențioase ale oamenilor politici maghiari, în legătură cu dreptul istoric de stăpînire asupra Transilvaniei. Important este faptul că în cursul acestor dezbateri s-a dezvăluit, pe bună dreptate, că pretinsul drept istoric maghiar avea o bază teoretică de esență feudală. Totodată, acestei teorii neștiințifice i s-au opus argumente împrumutate din dreptul burghez și, în primul rînd, s-a pus problema dreptului natural al popoarelor în ceea ce privește desăvîrșirea unității naționale.

Rolul culturii. În lupta pentru pregătirea și realizarea unirii depline, reprezentanții opiniei publice s-au preocupat într-un grad foarte înalt de dezvoltarea culturii naționale. Aceasta trebuia să joace un rol de seamă în lupta pentru realizarea marilor deziderate naționale [140]. De asemenea, ea trebuia să constituie făclia care să țină continuu trează conștiința națională, a românilor, în vederea viitoarelor acțiuni pentru libertăți și drepturi naționale. În cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea cultura națională era considerată drept o armă politică din cele mai eficace și ea trebuia să ocupe un loc de prim ordin în pregătirea și realizarea unirii depline [141]. Preocupările intense pentru studierea istoriei patriei [142], grija pentru dezvoltarea învățămîntului național [143], publicarea unor manuale de istorie și geografie străbătute de un puternic patriotism [144] etc., sînt tot atîtea dovezi care demonstrează ce rol îi revenea culturii în lupta națională.

Nu este întîmplător faptul că toate manifestările culturale capătă un pronunțat caracter politic, ele constituind și un act de răspuns la oprimarea națională din dubla monarhie. Participarea ardelenilor și bucovinenilor la deschiderea și lucrările „Societății Academice" capătă valoare de simbol pentru lupta națională a poporului român.

---

[140] „Federațiunea", I, nr. 39 din 10/22 martie 1868, p. 149; *Ibidem* nr. 14, din 20 ianuarie — 7 februarie 1868, p. 50—51; „Gazeta Transilvaniei", XXX, nr. 51 din 2/14 iulie 1867, p. 202; *ibidem*, nr. 60 din 2/14 august 1867, p. 240; „Românul", XII, din 18 februarie 1868, p. 151. *Ibidem*, XI, din 20 august 1867, p. 702. Arh. ist. a Inst. de ist. Cluj, Fond I. Antonelli, doc. 152; *ibidem*, doc. 151; *Ibidem*, fond T. Cipariu, doc. 1478; *ibidem*, doc. 1431, *ibidem*, G. Barițiu, doc. 557, *ibidem*, doc. 556, Bibl. Acad. R.S.R., Manuscrisul 1005, f. 272.

[141] Dan Berindei, *Infiinţarea Societății (literare academice) (1866) și sesiunea din 1867*, în Studii, nr. 5/1956, p. 22.

[142] Biblioteca Acad. R.S.R., Manuscrisul 999, f. 274; *ibidem*, Manuscrisul 1005, f. 323, 330; „Perseveranța", I, nr. 52, din 3 sept. 1867; I. Lupaș, *Nicolae Popea și Ioan Micu Moldovanu*, in Studii istorice, V, Sibiu, 1945—1946, p. 449.

[143] Ștefan Manciulea, *Ioan Micu Moldovanu, autor de manuale didactice*, Blaj, 1938, p. 4—5; „Albina", III, nr. 20 din 18 febr./1 martie 1868; *ibidem*, nr. 21, din 21 febr./4 martie 1868.

[144] Ștefan Pascu, *Semnificația unei aniversări*, în Studia Universitatis Babeș Bolyai, S. Historia, fasc. 2/1966, p. 32, Ștefan Manciulea, *op. cit.*, p. 222.

Prezența acestora la lucrările „Societății" simboliza unitatea deplină a românilor, unitate pe care numai vitregia vremurilor o întîrzia. Manifestațiile organizate cu prilejul primirii membrilor „Societății" din teritoriile ocupate, au dovedit elocvent sentimentele de care erau animați românii de pretutindeni. Acțiunile organizate din anul 1867 au avut un pronunțat caracter politic dovedind cu prisosință năzuința spre unitatea națională [145]. Chiar alegerea membrilor „Societății literare" din rîndul luptătorilor celor mai cunoscuți pentru drepturi naționale [146], a avut o adîncă semnificație politică.

Pe aceeași linie, se înscrie și înființarea unui mare număr de societăți culturale care trebuiau să contribuie la întărirea spiritului de luptă națională a întregului popor român [147] și la emanciparea celor aflați sub stăpînire străină [148].

În acest sens, putem cita — dintre numeroasele exemple — societatea „Transilvania" care-și propunea drept scop ajutorarea tinerilor ardeleni, în vederea ridicării culturale a populației românești din Transilvania. Prevederea inclusă în statutul societății, conform căreia tinerii trimiși la studii trebuiau să lucreze cu precădere în Transilvania, este elocventă în acest sens [149].

Sprijinul larg pe care l-a primit societatea „Transilvania" din partea populației din vechea Românie este edificator pentru comunitatea de vederi și aspirații ale poporului român. Astfel, reprezentanți ai diferitor pături sociale s-au grăbit să sprijine cu fonduri bănești tînăra societate culturală, pentru a-i permite realizarea scopurilor propuse prin statutele sale [150]. Datorită acestui sprijin, societatea a putut să activeze și să trimită un număr destul de mare de tineri pentru studii în străinătate.

Analiza succintă a reacției opiniei publice românești față de încheierea dualismului austro-ungar, ne permite să tragem concluzia că este vorba de o etapă importantă din lupta poporului român pentru pregătirea politică a desăvîrșirii unității naționale.

În perioada anilor 1866—1868 se constată, pînă la evidență, existența unei depline comunități de interese și aspirații ale românilor de pe ambele versante ale Carpaților.

Lupta împotriva încheierii compromisului de la 1867 marchează o etapă distinctă din lupta poporului român pentru unitate și independență, ceea ce-i conferă un profund caracter progresist.

---

145 Asupra acestor lucruri vezi pe larg Dan Berindei, *op. cit.*, Ștefan Pascu, *op. cit.*

146 Arh. ist. a Inst. de ist. Cluj. Fond. G. Barițiu, doc. 557; C. Pavel, *op. cit.*, p. 21.

147 V. Curticăpeanu, *Societatea „Transilvania" din București*, în „Studii", nr. 1/1966, p. 96.

148 Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 28.

149 V. Curticăpeanu, *op. cit.*, p. 99.

LA LUTTE DE L'OPINION PUBLIQUE ROUMAINE CONTRE L'ÉTABLISSEMENT DU DUALISME AUTRICHIEN-HONGROIS (1866—1868)

Résumé

La lutte du peuple roumain pour l'indépendance et l'achévement de son unité politique c'est un des problèmes fondamentaux de l'histoire moderne de la Roumanie qui a beacoup preoccupé et préoccupe encore notre historiographie. Dans la grand mouvement pour l'accomplissement des désiderata nationales, la lutte des Roumains contre le dualisme autrichien-hongrois occupe une place très importante, ce qui explique d'ailleurs la continuelle préoccupation de nos historiens pour l'éclaircissement du problème.

En utilisant un riche matériel, tant publié que d'archives, l'auteur se propose d'étudier un aspect moins connu de la lutte des Roumains pour l'indépendance et l'achévement de leur unité et notamment la lutte de l'opinion publique roumaine contre l'établissement du dualisme autrichien-hongrois. L'analyse détaillée de la lutte nationale des années 1866—1868, lutte menée par les Roumains des deux côtés des Carpathes, permet à l'auteur de conclure que das cette période on peut parler de l'existence certe dans l'opinion publique roumaine d'un puissant courant absolument contraire à l'établissement du dualisme autrichien-hongrois.

L'analyse des documents prouve que dans ces années tous les Roumains se sont vivement préoccupés de l'accomplissement de l'unité tout en essayant d'utiliser dans ce but la conjoncture internationale. Dans les conditions de l'existence de l'état national roumain et du fort désir des transylvains de s'unir à celui-ci, la lutte des Roumains de Transylvanie pour l'autonomie, souligne l'auteur, doit être considérée pour ce temps-là comme une étape vers l'achèvement de l'unité nationale. Par conséquant, elle ne représente pas un intérêt provincial mais l'intérêt de tous les Roumains.

En conclusion, la lutte des Roumains contre l'établissement du dualisme autrichien-hongrois doit être considérée comme une importante étape de la lutte du peuple roumain pour son unité et son indépendance. D'ici son caractère profondement progressiste.